

Fredrik Skott 2008. *Folkets minnen. Traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*. Göteborg, Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Göteborgs universitet. 386 pp. Ill. Diss. ISBN 978-91-7229-049-5.

Anmeldt av Anders Gustavsson, Universitetet i Oslo

Fredrik Skott har framlagt en ämneshistorisk doktorsavhandling i historia i Göteborg. Hans tema gäller insamling i idé och praktik av traditionsmaterial till det folkloristiska arkivet i Göteborg från dess start 1919 fram till 1964. Det var från början folkets, i betydelsen landsbygdsbefolkningens, muntligt traderade minnen som skulle räddas undan glömskan.

Författaren presenterar i inledningen en utbredd forskningssyn bland etnologer i Sverige. Den går ut på att insamlingen av traditionsmaterial i arkiven i Sverige skulle vara präglad av en borgerlig uppfattning bland arkivpersonalen om det gamla bondesamhället. Denna syn skulle ta sig uttryck i en nostalgisk skönmålning av det förflutna. Den innebar samtidigt att arbetarrörelsen och arbetarklassen motarbetades vilket bidrog till att dess minnen inte blev insamlade. Författaren till denna avhandling vill pröva om denna vetenskapssyn, där först Jonas Frykman i Lund och senare Agneta Lilja i Uppsala gått i spetsen, överensstämmer med vad som faktiskt ägde rum i samband med insamlingen i Västsverige. På så vis utgör undersökningen en ideologisk framställning som granskar en i samtiden utbredd vetenskapsuppfattning.

I ett kapitel med titeln ”Konservatism och Nationalism?” har författaren studerat riksdagsdebatter gällande insamling av folkminnen under tiden 1900–1945. Vilka politiska preferenser hade de som engagerade sig? Var också traditionsforskarna vid

arkiven och upptecknarna politiskt engagerade? Författaren finner att ett flertal företrädare för socialdemokratin tog aktiv ställning i frågan om folktraditionernas bevarande. Det gällde faktiskt flera framträdande socialdemokrater inom partieliten, vilka senare blev ministrar, bl. a. statsminister Hjalmar Branting. De flitigaste motionärerna till förmån för traditionsarkiven utgjordes av socialdemokrater. Dokumentationen av landsbygdens traditioner var tidigt en del av socialdemokratins syn på det fosterländska. Folkets historia, i stället för den borgerliga överklassens, skulle stå i centrum, och detta kunde ske genom traditionsinsamling och traditionsforskning. Den folkliga historien utgjorde en god grund för ett fredligare och mer demokratiskt samhälle. Det är däremot svårare att fastställa den politiska inställningen hos traditionsforskarna vid arkiven. En del av dem var uppenbart politiskt radikala under det tidiga 1900-talet. Det är likaledes inte lätt att få en bild av upptecknarnas politiska preferenser. Flera av dem var socialdemokrater, liberaler eller bondeförbundare.

I ett följande kapitel granskas tillkomstprocessen för det insamlade folkminnesmaterialet i Göteborg. Vilka var upptecknarna? Hur självständiga var de i förhållande till arkivforskarna när insamlingsverksamheten var som intensivast under mellankrigstiden? Totalt var det omkring 2000 upptecknare som har lämnat material till arkivet. Författaren har specialstuderat 154 vilka varit de mest aktiva. De producerade faktiskt omkring 90 procent av det totala materialet som kom in till arkivet under undersökningsperioden. 112 av de 154 upptecknarna var lokala bygdeforskare och 42 av dem utgjordes av stipendiater som sändes ut på uppdrag av arkivet. 90 av de 112 bygdeforskarna var män och 24 av dem var lärare. 15 var arbetare och 34

utgjordes av lantbrukare eller lantarbetare, mestadels på småbruk. Den överklass som kunde finnas på landsbygden, så som storbönder, är knappast representerad bland upptecknarna. 74 av bygdeforskarna publicerade artiklar eller böcker av kulturhistorisk art. Många av bygdeforskarna var också aktiva inom hembygdsrörelsen som började växa fram under det tidiga 1900-talet. De 42 stipendiaterna var verksamma under en kortare tid, nämligen 1930-talet och det tidiga 1940-talet. Det rör sig om 24 män och 18 kvinnor. De var genomgående högt utbildade samtidigt som huvudparten av dem var födda på landsbygden.

Instruktionerna från arkivpersonalen till upptecknarna gick ut på att de skulle nedteckna allt som de fick höra och inte göra ett selektivt urval för att försköna det förflutna och undvika att ta upp negativa ting och konflikter, vilket tidigare etnologisk forskning har ansett. Som exempel på de många upplysningar som kommit fram i uppteckningsmaterialet om samhällets avigsidor hänvisar Fredrik Skott bl. a. till den politiskt vänsterorienterade upptecknaren Sonja Henningsson (1920-2000). Hon sände in uppteckningar om "bland annat självmord, slagsmål, bönder som brände ner sina hus för att erhålla försäkringspengar, befolkningens terroriserande av en oönskad präst, tjuvaktiga präster, knivskärning på dansbanor, våldtäkter, supande män och kvinnor, utslitna arbetare, olyckor, falska vittnesmål, förtrycket av de fattiga, skolaga, svält och nöd" (s. 185). Detta är verkligen inget uttryck för en nostalgisk syn på det förflutna.

Vid slutet av 1930-talet påbörjade arkivet i Göteborg dessutom att utföra stadsundersökningar. Ett stort intresse ägnades åt arbetarnas minnen. Dessa undersökningar pågick en bit in på 1940-talet för att sedan upphöra. Totalt sett uppgår uppteckningarna

från stadsundersökningarna till cirka 4 procent av det insamlade materialet till Göteborgsarkivet under tiden 1919-1964. Efter 1964, det år då arkivföreståndaren och den flitige upptecknaren Carl-Martin Bergstrand avgick med pension, har insamlingsverksamheten varit begränsad vid arkivet. Den återupptogs i större skala först en bit in på 2000-talet under ledning av arkivchefen Annika Nordström. Därför har det varit naturligt för Fredrik Skott att sätta den främre tidsgränsen för undersökningen just 1964.

Som helhetsomdöme om undersökningen kan sägas att författaren tar utgångspunkt i dominerande uppfattningar under senare år inom svensk etnologisk forskning där en negativ syn på uppteckningsmaterialets vetenskapliga källvärde har varit framträdande. Författaren har noggrant prövat om dessa uppfattningar stämmer med vad som förekom i samband med den faktiska insamlingsverksamheten. Han går metodiskt till väga och vederlägger på ett övertygande sätt det grundläggande i dessa uppfattningar med hjälp av sin omfattande och mångfacetterade empiri med tonvikt på det västsvenska arkivet. Den empiriska grundligheten är ett väsentligt plus i undersökningen. På ett principiellt plan har avhandlingen bidragit till att höja uppteckningsmaterialets vetenskapliga värde inför framtiden. Den utgör samtidigt ett viktigt bidrag till ämneshistorisk forskning inom etnologi och folkloristik. Ämneshistoria är inte längre något fult och ointressant för flera yngre forskare inom dessa ämnen. Tack vare att avhandlingen utarbetats inom historieämnet har en politisk dimension på insamling av traditionsmaterial kommit tydligare fram än som tidigare varit vanligt. Denna aspekt har uppenbarligen en väsentlig betydelse speciellt under den tidiga uppbyggnadsprocessen av arkiven.